

4. WARTOŚĆ WIERNOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Wierność małżeńska to jeden z warunków trwałości małżeństwa i rodziny. Jako konsekwentne wywiązywanie się z przysięgi małżeńskiej i dobrowolnie przyjętych w niej zobowiązań zakłada odpowiedzialne dysponowanie własną wolnością, dojrzałość w relacji ze współmałżonkiem i stałość w dochowaniu danego słowa.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój moralny.

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Zrozumienie i przekształcanie własnych uczuć w decyzje woli. Umiejętność tworzenia relacji międzyludzkich opartych na miłości.

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Rozwój człowieczeństwa i więzów wspólnoty między osobami. Umiejętność tworzenia więzi rodzinnych. Dojrzewanie do miłości małżeńskiej.

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Czy wierzę w szczęśliwe małżeństwo?
- Kryzys rodziny a kryzys cywilizacji. W jakim stopniu sami małżonkowie mają wpływ na swoje życie, a jak kształtuje je otoczenie?
- Jaki jest związek pomiędzy wiernością a miłością?
- Jaką wartość ma w moim życiu dane słowo?
- Czym jest wierność danemu słowu w małżeństwie?

1.5. ZADANIA DLA UCZNIĄ, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Osoba spełnia swoje powołanie poprzez bezinteresowny dar z siebie samej.
- W pojęcie daru wpisany jest wymiar powinności.
- Tożsamość człowieka, oparta na zdolności do życia w prawdzie, miłości i wierności otwiera go na życie w komunii osób.

→ ZASADY

- Relację miłości buduję na wzajemnym, bezinteresownym darze z siebie.
- Wolność nie jest dla mnie swobodą czynienia czegokolwiek.
- Zastanawiam się nad moimi zadaniami w rodzinie.
- Jako człowiek dojrzały fizycznie i duchowo mogę przekazać życie i być za nie odpowiedzialny.
- Swoją rodzinę traktuję z szacunkiem i jestem jej wdzięczny za dar życia.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Rodzina jest wspólnotą osób zjednoczonych w miłości.
- Wierność i uczciwość małżeńska stanowią o trwałości związku.
- Miłość rodziców związanych małżeństwem na całe życie jest źródłem szczęścia rodzinnego.

→ ZASADY

- Tłumaczę i ukazuję, na czym polega prawdziwe człowieczeństwo.
- Nie stosuję prawa panowania silniejszego nad słabszym.
- Kocham i szanuję życie własne i moich dzieci.
- Nieustannie podtrzymuję i umacniam moją relację ze współmałżonkiem, aby nasz związek wzrastał w jedności, miłości i wierności.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Naturalne prawo do życia każdego człowieka jest podstawą relacji międzyosobowych.
- Szkoła uczestniczy w procesie wychowania młodej osoby na zasadzie pomocniczości.
- Miłość nadaje wychowaniu właściwy kierunek i sens.

→ ZASADY

- Wspieram rodziców w procesie wychowania, szanując ich prawa i przekonania.
- W procesie edukacji ukazuję wartość wierności podjętym zobowiązaniom.
- Zachęcam uczniów do zaangażowania się w inicjatywy promujące budowanie więzi rodzinnych.

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Proponuję uczniom, aby z przygotowanych na tablicy plansz wybrali te, które charakteryzują dobre małżeństwo. Proponowane hasła to: miłość, wierność, uczciwość, odpowiedzialność, troska, honor, zaufanie, przebaczenie, cierpliwość. Na planszach można umieścić także inne wartości. Warto przygotować również kilka pustych plansz do zagospodarowania przez kreatywnych uczniów. Zachęcam uczestników do uzasadnienia dokonanego wyboru i włączam w dyskusję inne osoby. Na koniec dokonujemy podsumowania rezultatów wspólnej pracy.

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

Uczeń wie, że przymierze małżeńskie daje początek rodzinie, a rodzicielstwo pociąga za sobą odpowiedzialność za nowe życie, gdyż rodzina jest wspólnotą życia i miłości. Rozumie, iż życie rodzinne polega na byciu razem i na wierności powziętym zobowiązaniom. Podstawą relacji rodzinnych jest afirmacja człowieka, która dotyczy jego ludzkiej godności. W rodzinie osoby wzajemnie uczą się człowieczeństwa i w pełni je realizują w przestrzeni bezinteresownego daru. Młody człowiek buduje relacje społeczne w oparciu o wartości przekazywane i praktykowane w rodzinie.

1.10. ZAGROŻENIA

Zdarza się, że małżonkowie nie są wierni przysiędze małżeńskiej. Kryzys wierności wiąże się z utratą zaufania, brakiem zainteresowania drugą osobą, oddzielnym spędzaniem wolnego czasu. Doświadczenie zdrady tworzy ranę, a samo małżeństwo nabiera charakteru kontraktu. Cierpi na tym życie małżeńskie i rodzinne, następują głębokie zmiany w relacjach rodziców z dziećmi. Wskutek tak trudnych doświadczeń w przyszłości młody człowiek może nie być zdolny do życia we wspólnocie osób, jaką jest rodzina. Realne jest ryzyko unikania odpowiedzialności za przekazywane życie i wychowanie potomstwa. Nastolatek może zacząć pojmować rodzinę jako zbiorowość ograniczającą jego autonomię i wolność¹.

II. WYBRANA LITERATURA Z KOMENTARZEM

POTOP

Gniew i nuda przeleciały błyskawicą po obliczu Bogusława.

– Carolus – rzekł – podpisze *pacta conventa*, jako i poprzednicy podpisywali, a po jego śmierci obierzem sobie, kogo zechcem... choćby tego Radziwiła, który się z Billewiczówny narodzi.

Miecznik stał przez chwilę jakoby olśniony tą myślą, na koniec podniósł rękę w górę i zakrzyknął z wielkim zapałem:

– *Consentior!*...

– Tak i ja myślę, że się waść zgadzasz, choćby potem tron dziedziczny w naszej rodzinie miał zostać – rzekł ze złośliwym uśmiechem książę. – Tacyście wszyscy!... Ale to rzecz późniejsza. Tymczasem trzeba, żeby układy do skutku

1 Por. Z. Struzik, *Tworzenie i trwałość wspólnoty małżeńskiej*, w: tegoż, *Przewodnik dla narzeczonych i małżeństw. Narzeczeństwo jako przygotowanie do małżeństwa i rodziny w nauczaniu Jana Pawła II*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2012, s. 71.

doszły... Rozumiesz waszmość, panie stryjcju? – Trzeba, jako żywo trzeba! – powtórzył z głębokim przekonaniem miecznik.

– Dojść zaś mogą dlatego, że wdzięcznym jestem jego szwedzkiemu majestatowi pośrednikiem, a wiesz, waszmość, z jakowych przyczyn?... Oto, Carolus ma jedną siostrę za de la Gardie, a drugą, księżniczkę baponką, jeszcze panną, i tę chce za mnie wydać, aby się z domem naszym skoligacić i gotową partię mieć na Litwie. Stąd jego dla mnie powolność, do której go i wuj elektor nakłania.

– Jakże to? – spytał zaniepokojony miecznik.

– Tak, mości mieczniku, że za waszego gołąbka oddałbym wszystkie księżniczki baponkie, razem z księstwem nie tylko Dwóch, ale i wszystkich na świecie Mostów. Jeno mi drażnić szwedzkiej bestii nie wypada, za czym udaję powolne dla ich rokowań ucho; ale niech jeno traktat podpiszą, zobaczymy!

– Ba! to gotowi nie podpisać, gdy się dowiedzą, żeś się wasza książęca mość ożenił?

– Mości mieczniku – rzekł z powagą książę – posądziłeś mnie o nieszczerłość dla ojczyzny... Ja zaś, jako prawy obywatel, pytam cię teraz: mamli prawo dla swej prywaty dobro Rzeczypospolitej poświęcić?

Pan Tomasz słuchał.

– Więc co będzie?

– Pomyśl sam waszmość: co ma być?

– Dla Boga, widzę już, że ślub musi być odłożony, a przysłowie mówi: „Co się odwlecze, to i uciecze”.

– Ja serca nie zmienię, bom na całe życie pokochał, a i to trzeba waszmości wiedzieć, że wiernością samą cierpliwą Penelopę mógłbym zawstydzić.

Miecznik przeląkł się jeszcze bardziej, bo właśnie całkiem przeciwnie o wierności książęcej miał mniemanie, które i reputacja powszechna potwierdzała, książę zaś jakby na dobitkę dodał:

– Ale masz wasza mość słuszność, że jutra swego nikt nie pewien: mogę zachorzeć, ba! nawet zbiera mi się na jakąś obłożnicę, bom wczoraj tak zdrętwniał, że mnie ledwie Sakowicz odratował; mogę umrzeć, zginąć na wyprawie przeciwko Sapieże, a co będzie mitręgi, molestowań, zmartwień, tego by na wołowej skórze nie spisał.

– Na rany boskie, radź mości książę!

– Co ja poradzę? – odrzekł ze smutkiem książę – chociaż sam bym rad, ażeby kłamka jak najprędzej zapadła.

– Otóż, żeby zapadła... Wziąć ślub, a potem co będzie, to będzie...

↑ H. Sienkiewicz, *Potop*, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020, s. 798-799.

KOMENTARZ

Wykreowani przez Henryka Sienkiewicza (1846–1916) bohaterowie *Potopu* – książkę Bogusław Radziwiłł i miecznik rosieński Tomasz Billewicz – snują plany matrymonialne, które mogłyby umocnić sojusze polityczne. W rozmowie pojawia się też wątek uczuć Bogusława pod adresem podopiecznej miecznika, Oleńki Billewiczówny, która konsekwentnie odrzuca zaloty księcia, ten jednak nie zamierza się poddać. Porównuje swoją stałość uczuć do wierności Penelopy, żony Odyseusza, tytułowego bohatera eposu greckiego przypisywanego Homerowi (VIII wiek przed Chr.). Kobieta ta, dzięki swojej miłości, oddaniu, cierpliwości, wytrwałości, stała się archetypem i symbolem wierności małżeńskiej. Władca Itaki z żoną i synem Telemachem wiedli szczęśliwe życie. Sielankę przerwała wyprawa na wojnę trojańską. Zwycięstwo dzięki podstępowi Odyseusza pociągnęło za sobą konsekwencje w postaci wieloletniej tułaczki pełnej przygód i niebezpieczeństw. Przez cały ten czas Penelopa z nadzieją oczekiwała na powrót małżonka, dochowując wierności i unikając podchodów ze strony natarczywych zalotników. Ostatecznie doczekała się powrotu ukochanego.

Motyw wierności przejawia się w wielu dziełach literackich, gdyż problem pozostawania wiernym sobie, komuś innemu lub podjętym zobowiązaniom dotyczy każdego człowieka. Szczególnym przypadkiem wierności jest przymierze małżeńskie, które jednoczy męża i żonę miłością trwałą, stałą, nieodwołalną.

III. NAUCZANIE

3.1. SUGESTIE FILOZOFICZNE

Dochowanie wierności małżeńskiej jest powinnością moralną wynikającą z prawa naturalnego. Od zarania ludzkości rodzice biorą odpowiedzialność za stworzenie właściwych warunków do bytowania rodziny i wychowanie potomstwa. Czynią to przede wszystkim poprzez tworzenie wspólnoty, w której panują: czułość, wzajemny szacunek, przebaczenie, wierność i bezinteresowna służba. To z kolei jednoczy rodzinę, a wychowanie w wartościach jawi się jako zadanie naturalne, niewymuszone, radosne. Przekazywanie na tym etapie wartości, takich jak honor, odwaga, lojalność, dochowywanie wierności przyjętym zobowiązaniom, w wymiarze egzystencjalnym kształtuje osobowość człowieka, obywatela dla dobra społecznego. Dotyczy to także wierności wobec siebie, innych osób, wobec zdolności i talentów, co dokonuje się wtedy, gdy małżonkowie są wierni przysiędze małżeńskiej, a jako rodzice dochowują wierności rodzinie i swoim dzieciom.

3.2. SUGESTIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

W procesie wychowania postawę wierności urzeczywistnia się przez rozwój moralny, internalizację wartości. Wierność cechuje osobę dojrzałą, która, dokonując wolnych wyborów, poważnie traktuje przyjęte zobowiązania, szanuje siebie i innych². Wychowanie do wierności może wiązać się m.in. z pracą nad formowaniem i wychowywaniem sumienia, wyrabianiem postawy stałości, jako istotnego czynnika warunkującego właściwe formowanie charakteru, oddaniem przyjętym prawdom i wartościom, kształtowaniem poczucia odpowiedzialności wobec siebie i drugiego człowieka, wyrabianiem postaw gotowości do wypełniania zobowiązań i konsekwencji w ich realizowaniu.

3.3. SUGESTIE PSYCHOLOGICZNE

Wierność małżeńska jest dyspozycją psychiczną, która stanowi jednocześnie dar, wyzwanie i zobowiązanie. Z tego względu dochowanie wierności może jawić się jako jedno z najtrudniejszych zadań jakie stoją przed małżonkami. Ich lojalność, przywiązanie i konsekwencja nie ograniczają się jedynie do deklaracji, lecz wyrażają się w postępowaniu, obejmującym wykluczenie osób trzecich nie tylko ze sfery stosunków płciowych, lecz również szerszej – ze sfery więzi i uczuć. Wierność zapewnia odpowiednie warunki do rozwoju miłości. Wymaga zaangażowania siebie bez reszty, oddania i zaufania współmałżonkowi.

Dla dochowania wierności w związku nieodzowna jest dojrzałość emocjonalna i świadomość wolności podejmowanego wyboru ze wszystkimi konsekwencjami takiej drogi życia³. Zakłada zaufanie, że współmałżonkowie pragną swojego dobra i podejmują działania w celu jego urzeczywistnienia, budując trwałe więzi duchowe, psychiczne i fizyczne.

IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

4.1. TEOLOG

W sakramencie małżeństwa mężczyzna i kobieta przyjmują na siebie zobowiązanie do miłości, wierności i uczciwości. Święty Paweł Apostoł zaznacza, że wierność stanowi jeden z „owoców ducha” z miłością, radością, pokojem, cierpliwością, uprzejmością, dobrocią, łagodnością i opanowaniem (por. Ga 5,22). Wierność małżeńska jest odblaskiem wierności Boga wobec

2 Por. D. Żukowska-Gardzińska, *Wierność małżeńska*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2016, s. 1320.

3 Por. Z. Struzik, *Tworzenie i trwałość wspólnoty małżeńskiej*, w: *tegoż, Przewodnik dla narzeczonych i małżeństw...*, dz. cyt., s. 67.

narodu wybranego, która skonkretyzowała się w miłości Chrystusa do Kościoła, który jest Jego oblubienicą. Bóg zawsze dochowuje wierności swoim obietnicom.

W wierności przykazaniom na pierwszym miejscu ujawniają się miłość i posłuszeństwo, rozumiane jako wierność konkretnym przykazaniom moralnym⁴. Te z kolei odzwierciedlają się w relacji małżeńskiej, w której możliwe jest dochowanie wierności wobec zamysłu Boga również na płaszczyźnie cielesnej i duchowej. Wierność tę cechują: trwałość, pewność, stabilność, nieodwołalność, wytrwanie w podjętym postanowieniu⁵.

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

” Dawanie świadectwa bezcennej wartości nierozzerwalności i wierności małżeńskiej jest jednym z najcenniejszych i najpilniejszych zadań małżonków chrześcijańskich naszych czasów. Dlatego wraz ze wszystkimi Braćmi, którzy brali udział w Synodzie Biskupów, pochwalam owe liczne pary małżeńskie, które choć napotykają na niemałe trudności, to jednak zachowują i rozwijają dobro nierozzerwalności, wypełniając w ten sposób pokornie i odważnie powierzone

4 Por. Z. Struzik, *Trwałość małżeństwa i rodziny zawarta w zgodzie małżeńskiej*, w: *Spotkania małżeńskie. Materiały formacyjne. Zeszyt 16*, oprac. J. Grzybowski, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2010, s. 113.

5 Por. Z. Struzik, *Rodzina źródłem cywilizacji życia*, w: *Ewangelia życia a utylitaryzm w nauczaniu Jana Pawła II* (Sympozja Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie, t. 1), red. Z. Struzik, D. Żukowska-Gardzińska, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 93-105.

im zadanie; zachęcam je, aby były w świecie „znakiem” – maleńkim i cennym znakiem, niekiedy poddanym próbie, lecz zawsze odnawiającym się – tej niestrudzonej wierności, z którą Bóg i Jezus Chrystus miłują wszystkich ludzi i każdego człowieka.

↑ FC 20.

” Rodzina to instytucja pośrednicząca między jednostką a społeczeństwem i nic nie może jej całkowicie zastąpić. Jej podstawą jest przede wszystkim głęboka więź międzypersonalna pomiędzy mężem i żoną, oparta na uczuciu i wzajemnym zrozumieniu. Z tego względu otrzymuje obfitą pomoc Bożą w sakramencie małżeństwa, z którym wiąże się prawdziwe powołanie do świętości. Oby w życiu dzieci więcej było chwil, w których między rodzicami panuje harmonia i uczucie, niż momentów niezrozumienia albo obojętności, ponieważ miłość między ojcem i matką daje dzieciom wielkie poczucie bezpieczeństwa i uczy je, jak piękna jest wierna i trwała miłość.

↑ Benedykt XVI, *Rodzina niezastąpionym dobrem dla narodów. Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas czuwania modlitewnego w Walencji – podróż na Światowe Spotkanie Rodzin*, 8.07.2006, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/walencja_czuwanie_08072006.html [dostęp: 31.08.2022].

„ Bądźmy szczerzy i rozpoznajmy znaki rzeczywistości: osoba zakochana nie planuje, że związek ten może być tylko na jakiś okres czasu, kto intensywnie przeżywa radość zaślubin, nie myśli o czymś przelotnym; osoby towarzyszące celebracji związku pełnego miłości, chociaż jest ona krucha, mają nadzieję, że będzie mogła ona trwać; dzieci nie tylko chcą, aby ich rodzice się kochali, ale także, aby byli wierni i zawsze byli razem. Te i inne znaki wskazują, że w samej naturze miłości małżeńskiej jest otwarcie na wymiar definitywny. Związek, który krystalizuje się w obietnicy małżeństwa na zawsze, jest czymś więcej niż formalnością społeczną czy pewną tradycją, bo ma swoje zakorzenienie w spontanicznych skłonnościach człowieka. A dla wierzących, jest to przymierze zawierane przed Bogiem, wymagające wierności.

↑ AL 123.

4.3. PISMO ŚWIĘTE

„ I przystąpili do Niego faryzeusze, a chcąc Go wystawić na próbę, pytali Go, czy wolno mężowi oddalić żonę. Odpowiadając, zapytał ich: „Co wam przykazał Mojżesz?”. Oni rzekli: „Mojżesz pozwolił napisać list rozwodowy i oddalić”. Wówczas Jezus rzekł do nich: „Przez wzgląd na zatwardziałość serc waszych napisał wam to przykazanie. Lecz na początku stworzenia Bóg stworzył ich jako mężczyznę i kobietę: dlatego opuści człowiek ojca swego i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwojgiem, lecz jednym ciałem. Co więc Bóg złączył, tego niech człowiek nie rozdziela”. W domu uczniowie raz jeszcze pytali Go o to. Powiedział im: „Kto oddała swoją żonę, a bierze inną, popełnia względem niej cudzołóstwo. I jeśli żona opuści swego męża, a wyjdzie za innego, popełnia cudzołóstwo”.

↑ Mk 10,2-12.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

„ Związek się na całe życie z drugim człowiekiem może wydawać się trudne, a nawet niemożliwe. Tym ważniejsze jest głoszenie Dobrej Nowiny, że Bóg nas kocha miłością trwałą i nieodwołalną, że małżonkowie mają udział w tej miłości, że Bóg ich prowadzi i podtrzymuje oraz że przez swoją wierność mogą oni być świadkami wiernej miłości Boga. Małżonkowie, którzy z pomocą łaski Bożej dają to świadectwo, często w bardzo trudnych warunkach, zasługują na wdzięczność i wsparcie wspólnoty eklezjalnej.

↑ KKK 1648; por. 1644; 1654.

V. LITERATURA

- Anderson C., Granados J., *Wezwani do miłości. Wprowadzenie do teologii ciała Jana Pawła II*, tłum. M. Romanek, Centrum Myśli Jana Pawła II, Warszawa 2011.
- Barnes R., Barnes R., *Jak zbudować trwałe małżeństwo. Czy jesteś prawdziwym przyjacielem swojego współmałżonka?*, tłum. A. Jankowiak, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008.
- Benedykt XVI, *Rodzina niezastąpionym dobrem dla narodów. Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas czuwania modlitewnego w Walencji – podróż na Światowe Spotkanie Rodzin*, 8.07.2006, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/walencja_czuwanie_08072006.html [dostęp: 31.08.2022].
- Franciszek, *Adhortacja Amoris laetitia*, Wydawnictwo M, Kraków 2016.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, tłum. A. Jankowski, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2012.
- Gudaniec A., *Miłość (aspekt filozoficzny)*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2016, s. 592-599.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, w: tegoż, *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, red. M. Romanek, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2006, s. 89-213.
- Jan Paweł II, *List Gratissimam sane do rodzin z okazji Roku Rodziny 1994*, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 3, *Listy*, red. P. Ptasznik i in., Wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 358-399.
- Rodzina – bezcenny dar i zadanie*, red. J. Stala, E. Osewska, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2006.
- Rodzina na przelocie wieków*, red. K. Majdański, Fundacja Pomoc Rodzinie, Łomianki 2000.
- Sienkiewicz H., *Potop*, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym [Gaudium et spes]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

Struzik Z., *Rodzina źródłem cywilizacji życia*, w: *Ewangelia życia a utylitaryzm w nauczaniu Jana Pawła II* (Sympozja Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie, t. 1), red. Z. Struzik, D. Żukowska-Gardzińska, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 93-105.

Struzik Z., *Trwałość małżeństwa i rodziny zawarta w zgodzie małżeńskiej*, w: *Spotkania małżeńskie. Materiały formacyjne. Zeszyt 16*, oprac. J. Grzybowski, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2010, s. 109-118.

Struzik Z., *Tworzenie i trwałość wspólnoty małżeńskiej*, w: tegoż, *Przewodnik dla narzeczonych i małżeństw. Narzeczeństwo jako przygotowanie do małżeństwa i rodziny w nauczaniu Jana Pawła II*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2012, s. 61-79.

Świrko-Pilipczuk J., *Wartości i cele kształcenia ogólnego*, w: F. Bereznicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2001, s. 43-120.

Zadykowicz T., *Wierność*, w: *Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2005, s. 573-575.

Żukowska-Gardzińska D., *Wierność małżeńska*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2016, s. 1319-1321.

